

HUDUDIY XIZMAT KO'RSATISH TARMOQLARIDA KLASTERLASH ASOSIDA BOSHQARUV SAMARADORLIGINI OSHIRISH MEXANIZMLARI

Maxmudova Nozimaxon Baxriddinxonovna

Namangan davlat texnika universiteti tadqiqotchisi
Iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori, PhD
presentutor@gmail.com +998972318800
<https://doi.org/10.5281/zenodo.17524091>

ARTICLE INFO

Qabul qilindi: 25-oktabr 2025 yil
Ma'qullandi: 28-oktabr 2025 yil
Nashr qilindi: 31-oktabr 2025 yil

KEY WORDS

hududiy xizmatlar sektori,
klasterlash, boshqaruv
samaradorligi, mintaqaviy
iqtisodiyot, innovatsion
integratsiya, kooperatsiya, resurs
sinergiyasi, korporativ boshqaruv,
xizmatlar tarmog'i, klaster modeli,
tarmoqlararo hamkorlik,
mintaqaviy raqobatbardoshlik,
iqtisodiy mexanizm.

ABSTRACT

Mazkur maqolada hududiy xizmat ko'rsatish tarmoqlarida klasterlash yondashuvi asosida boshqaruv samaradorligini oshirishning iqtisodiy va institutsional mexanizmlari tahlil qilinadi. So'nggi yillarda xizmatlar sektori mintaqaviy iqtisodiyotning raqobatbardosh tarmog'iga aylanib, korxonalar o'rtasida kooperatsion aloqalarni rivojlantirish, resurslardan birgalikda foydalanish va innovatsion sinergiyani shakllantirish zarurati ortmoqda. Klaster modeli bu borada yangi menejment paradigmasi sifatida maydonga chiqib, hududiy xizmatlar korxonalarining integratsion boshqaruvini takomillashtirish imkonini beradi. Tadqiqotda klaster tizimining shakllanish bosqichlari, ichki boshqaruv tuzilmasi, hamda klaster ishtirokchilari o'rtasidagi resurs, axborot va bilim almashinuvi mexanizmlari o'rganilgan. Namangan viloyati misolida olib borilgan tahlillar shuni ko'rsatadiki, klasterlash asosidagi boshqaruv modeli korxonalarining rentabelligini 1,3-1,5 baravarga oshirib, xizmatlar sifati va innovatsion faoliyatini jadallashtirgan. Maqola yakunida klaster boshqaruv tizimini mintaqaviy xizmat tarmoqlarida samarali joriy etish bo'yicha ilmiy asoslangan taklif va amaliy tavsiyalar ishlab chiqilgan.

So'nggi o'n yillikda xizmat ko'rsatish sektori jahon iqtisodiyotining eng dinamik rivojlanayotgan yo'nalishlaridan biriga aylandi. Jahon bankining (World Bank, 2024) hisobotiga ko'ra, xizmatlar sohasi global yalpi ichki mahsulotning 67 foizini tashkil etib, iqtisodiy o'sish, bandlik va ijtimoiy farovonlikning asosiy drayveri sifatida maydonga chiqmoqda [1]. Xalqaro mehnat tashkiloti (ILO, 2023) ma'lumotlariga ko'ra, dunyo bo'yicha xizmatlar tarmog'ida band aholining ulushi 52 foizni tashkil etadi, bu esa xizmatlar sektorida boshqaruv samaradorligini oshirishni strategik zaruratga aylantirmoqda [2]. Shu nuqtai nazardan, xizmat tarmoqlarini klasterlash mexanizmi jahon tajribasida innovatsion boshqaruv modeli sifatida e'tirof etilib, iqtisodiy faoliyatni hududiy konsentratsiya, resurslar

kooperatsiyasi va bilim almashinuvi asosida tashkil etish imkonini bermoqda.

Porter (2003) tomonidan ishlab chiqilgan klasterlash konsepsiyasi hozirgi zamon iqtisodiyotida mintaqaviy raqobatbardoshlikning “dvigateli” sifatida talqin qilinadi, chunki klasterlar tarmoqlararo hamkorlik, innovatsion sinergiya va yuqori boshqaruv madaniyatini shakllantiradi [3]. OECD (2022) tahlillariga ko‘ra, xizmat tarmoqlarida klasterlash natijasida ishlab chiqarish xarajatlari o‘rtacha 18–25 foizga kamaygan, mehnat unumdorligi esa 30 foizgacha oshgan [4]. Shu bilan birga, Yevropa Ittifoqining (EU Cluster Observatory, 2023) hisobotlarida klaster tizimlari hududiy xizmat korxonalarining iqtisodiy integratsiyasini mustahkamlab, kichik va o‘rta bizneslar uchun innovatsion infratuzilmani shakllantirayotganini qayd etadi.

O‘zbekiston sharoitida ham klaster yondashuvi iqtisodiyotni boshqarishning yangi mexanizmi sifatida joriy etilmoqda. Xizmatlar sektorida klasterlash tamoyillari 2020-yildan boshlab turizm, transport-logistika, savdo va maishiy xizmatlar yo‘nalishlarida amaliyotga tatbiq etilmoqda. Mamlakatda 2022–2026-yillarga mo‘ljallangan Yangi O‘zbekiston taraqqiyot strategiyasi va 2023-yildagi hukumat qarorlari asosida “Hududiy xizmat tarmoqlarini integratsion boshqarish konsepsiyasi” ishlab chiqildi, unda klasterlash mintaqaviy xizmatlar tarmog‘ining innovatsion rivojlanish modeli sifatida belgilandi [5]. Bu yondashuv mintaqaviy iqtisodiyotda xizmatlar o‘rtasidagi uzviy aloqalarni mustahkamlash, resurslarni birlashtirish va boshqaruv tizimini raqamlashtirish orqali umumiy samaradorlikni oshirish imkonini beradi.

Mazkur tadqiqotning dolzarbligi shundan iboratki, Namangan viloyati misolida hududiy xizmat ko‘rsatish tarmoqlarini klaster asosida boshqarish nafaqat tarmoqning ichki barqarorligini ta‘minlaydi, balki viloyatning raqobatbardoshligini oshirishga ham xizmat qiladi. Shu bois maqolada klaster modelining mintaqaviy xizmat tarmoqlarida shakllanish bosqichlari, boshqaruv samaradorligi ko‘rsatkichlariga ta‘siri hamda amaliy mexanizmlari tizimli tarzda tahlil qilinadi.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili

Klasterlash yondashuvi zamonaviy mintaqaviy iqtisodiyotda xizmatlar sektorining boshqaruv samaradorligini oshirishning strategik vositasi sifatida e‘tirof etilmoqda. Xizmat tarmoqlarida iqtisodiy faoliyatni fazoviy integratsiya asosida tashkil etish g‘oyasi birinchi marta Porter (1998) tomonidan ilgari surilgan bo‘lib, u klasterlarni “bir-biriga iqtisodiy jihatdan bog‘liq, lekin raqobatbardosh korxonalar, infratuzilma subyektlari va ilmiy muassasalar konsentratsiyasi” sifatida ta‘riflaydi [6]. Porterning fikricha, klasterlarning asosiy afzalligi shundaki, ular resurslardan foydalanish xarajatlarini kamaytiradi, innovatsion sinergiyani kuchaytiradi va hududiy raqobatbardoshlikni oshiradi. Enright (2003) ushbu konsepsiyani rivojlantirib, klasterlarni hududiy iqtisodiy tizimning ichki mexanizmi sifatida talqin qilib, tadqiqotlarida klasterlash tarmoq korxonalarining o‘zaro hamkorligini optimallashtirib, iqtisodiy barqarorlikni mustahkamlovchi omil sifatida qaraydi [7].

OECD (2022) tomonidan o‘tkazilgan empirik tadqiqotlarda ham shunga o‘xshash xulosalar berilgan: klasterlash asosida tashkil etilgan xizmat tarmoqlarida mehnat unumdorligi o‘rtacha 25–30 foizga, innovatsion faoliyat hajmi esa 40 foizga oshgan [8]. Bu natija, xususan, raqamli texnologiyalarni joriy etgan klaster korxonalarida axborot almashinuvi tezligi va boshqaruv qarorlarini qabul qilish sifatining yaxshilanishi bilan izohlanadi. Becattini (2019) va Lazzeretti (2020)larning “industrial district” nazariyasida esa klasterlarning ijtimoiy-iqtisodiy o‘lchami chuqur tahlil qilinadi: mualliflar klaster samaradorligini aniqlovchi asosiy omillar

sifatida inson kapitali sifati, ishonch, kooperatsion madaniyat va boshqaruvning ochiqligini qayd etganlar [9].

Shuningdek, Maskell va Malmberg (2018) tomonidan ishlab chiqilgan “localized learning” modeli klasterlarni “hududiy bilim tarmog’i” sifatida talqin etadi [10]. Ularning tadqiqotlariga ko’ra, xizmat korxonalarini o’zaro raqobat va hamkorlik muhitida faoliyat yuritganda, ular o’z bilim resurslarini tezroq yangilaydi va bu jarayon menejment tizimining sifatini oshiradi. UNIDO (2021) tahlillarida ham shunga o’xshash fikr ilgari surilib, klasterlar orqali xizmat korxonalarining operatsion xarajatlari 20 foizgacha kamaygani, rentabellik esa o’rtacha 1,4 baravar oshgani aniqlangan [11]. Bunday yondashuv klasterlashning asosiy iqtisodiy mexanizmi — “kooperatsion sinergiya effekti”ning amalda ishlashini ko’rsatadi.

Markaziy Osiyo iqtisodiyotlari misolida olib borilgan ilmiy tadqiqotlar ham ushbu xulosalarni qo’llab-quvvatlaydi. Nuritdinov (2022) Namangan viloyati misolida o’tkazgan tadqiqotlarida hududiy xizmat tarmoqlarini klaster asosida tashkil etish boshqaruv samaradorligini oshirishning real omili ekanini isbotlagan. Uning hisob-kitoblariga ko’ra, klasterlash joriy etilgan xizmat korxonalarida resurslardan foydalanish samaradorligi 27–32 foizga, foyda marjasi esa 1,3 baravarga oshgan [12]. Mullabayev (2023) tomonidan ishlab chiqilgan “mintaqaviy xizmatlar klaster modeli”da klasterlash boshqaruv tizimini vertikal (institutSIONal) va gorizontaL (korporativ) integratsiya orqali kuchaytirishi, bu esa xizmatlar tarmoqlarida innovatsion transformatsiyani tezlashtirishini ta’kidlaydi [13].

De PropriS (2019)ning “Cluster Governance” modeli klasterlarning ichki boshqaruv tuzilmasini tahlil qilib, ularni “moslashuvchan, o’z-o’zini muvofiqlashtiruvchi iqtisodiy tizimlar” sifatida baholaydi [14]. Unga ko’ra, klaster boshqaruvi — bu davlat va xususiy sektor hamkorligi, korxonalar o’rtasida o’zaro ishonchga asoslangan koordinatsiya va bilim transferini ta’minlaydigan boshqaruv modeli. Rosenfeld (2017) ham klaster muvaffaqiyatining uchta ustunini — davlat siyosiy qo’llab-quvvatlovi, boshqaruv koordinatsiyasi va inson kapitali sifatining uyg’unligini — ajratib ko’rsatadi [15]. Shu jihatdan qaraganda, klasterlash xizmatlar tarmoqlarida boshqaruv samaradorligini oshirishning faqat iqtisodiy emas, balki institutsional mexanizmlarini ham o’zida mujassam etadi.

Umuman olganda, ilmiy manbalar tahlili shuni ko’rsatadiki, klasterlash xizmatlar sektorida boshqaruv samaradorligini oshirishning ko’p darajali mexanizmi bo’lib, u iqtisodiy, institutsional va ijtimoiy komponentlarning uyg’un ishlashini ta’minlaydi. Klasterlash jarayonining markazida “raqobat orqali hamkorlik” tamoyili yotadi, bu esa xizmat tarmoqlarida innovatsion muhitni kuchaytirib, hududiy raqobatbardoshlikni oshiradi. Shuning uchun mintaqaviy xizmatlar sektorida klaster modeli nafaqat ishlab chiqarish zanjirini, balki boshqaruv tizimini ham birlashtiruvchi yangi iqtisodiy mexanizm sifatida qaralishi lozim.

Tadqiqot metodologiyasi

Ushbu tadqiqotda hududiy xizmat ko’rsatish tarmoqlarida klasterlash asosida boshqaruv samaradorligini oshirish mexanizmlarini aniqlash uchun kompleks tizimli yondashuv qo’llanildi. Metodologiya nazariy, empirik va iqtisodiy-matematik asoslarning integratsiyasiga tayanadi. Tadqiqotning nazariy poydevorini M. Porterning “raqobat ustunligi” va klaster nazariyasi, P. Maskell va A. Malmbergning “hududiy o’rganish” konsepsiyasi, hamda OECD (2022) tomonidan ishlab chiqilgan “hududiy innovatsion klasterlar” modelining metodik asoslari tashkil etdi. Ushbu nazariy yondashuvlar asosida klasterlash jarayoni — bu iqtisodiy agentlarning fazoviy integratsiyasi, bilim va resurslar almashinuvi, hamda menejment

tizimining sinergetik kuchayishi orqali mintaqaviy xizmatlar sektorida barqaror o'sishni ta'minlovchi mexanizm sifatida talqin qilindi.

Empirik bosqichda tadqiqotda mintaqaviy iqtisodiy tahlil, panel ma'lumotlar regressiyasi, fazoviy nomutanosiblik (spatial autocorrelation) tahlili va klaster samaradorligi indeksi hisoblash metodlari qo'llanildi. Klaster samaradorligi indikatorlari sifatida xizmatlar tarmog'ida resurslardan foydalanish koeffitsienti, mehnat unumdorligi, innovatsion faoliyat ulushi, boshqaruv sifati indeksi va xizmatlar rentabelligi tanlandi. Natijada klasterlashning xizmatlar sektoridagi ijobiy sinergiya effekti miqdoriy jihatdan baholandi va boshqaruv samaradorligini oshirishga xizmat qiluvchi integratsion klaster modeli ishlab chiqildi

Tahlil va natijalar

So'nggi yillarda Namangan viloyatida xizmatlar sohasi iqtisodiyotning eng dinamik rivojlanayotgan segmentlaridan biriga aylandi. Mintaqada iqtisodiy faol aholining katta qismi aynan xizmatlar sektorida band bo'lib, bu tarmoq viloyat yalpi hududiy mahsulotining tarkibida tobora muhimroq o'rin egallamoqda. Xizmatlar tarmoqlarining o'sish sur'atlari, ularning klasterlash darajasi, mehnat unumdorligi hamda boshqaruv samaradorligidagi ijobiy siljishlar mintaqaning iqtisodiy tizimida strukturaviy transformatsiya jarayonlari jadallashayotganini ko'rsatadi. Bu o'zgarishlar hududiy iqtisodiyotda innovatsion klasterlash modeli, ya'ni tarmoqlararo integratsiya va kooperatsiya asosida yuqori qo'shimcha qiymat yaratuvchi xizmatlar tarmoqlarining shakllanishiga zamin yaratmoqda.

Ilmiy nuqtai nazardan, xizmatlar sektorining barqaror o'sishida inson kapitaliga investitsiyalar, menejment samaradorligi va klasterlash darajasi o'zaro bog'liq determinantlar sifatida maydonga chiqmoqda. Mazkur omillar iqtisodiy faoliyatni diversifikatsiya qilish, raqobatbardoshlikni oshirish va innovatsion salohiyatni kuchaytirish orqali hududiy iqtisodiy barqarorlikka bevosita ta'sir ko'rsatmoqda.

1-jadval.

Namangan viloyatida xizmatlar tarmoqlarining o'sish dinamikasi va klasterlash darajasi

Yil	Xizmatlar hajmi (mlrd so'm)	Xizmat korxonalar soni (ta)	Klasterga birlashgan korxonalar ulushi (%)	Bandlik (ming kishi)	Xizmatlar rentabelligi (%)
2017	4 385,4	12 430	14,6	78,2	12,9
2018	4 962,1	13 015	18,4	81,7	13,7
2019	5 480,6	14 202	22,9	85,9	14,5
2020	5 227,5	14 755	25,1	83,4	13,9
2021	6 014,8	15 640	31,4	88,7	15,6
2022	6 862,9	16 987	38,5	92,4	17,1
2023	7 743,2	18 025	44,8	95,5	18,3
2024	8 544,7	19 312	52,3	99,6	19,8

Manba: O'zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo'mitasi ma'lumotlari asosida muallif ishlanmasi

2017–2024 yillar oralig'ida Namangan viloyatida xizmatlar sektori izchil o'sish sur'atlarini namoyon etib, mintaqaviy iqtisodiyotning diversifikatsiyalashgan tarkibida yetakchi o'rin egalladi. Tahlil natijalariga ko'ra, xizmatlar hajmi 2017-yildagi 4 385,4 mlrd so'mdan 2024-yilda 8 544,7 mlrd so'mga oshib, qariyb 1,95 baravar o'sish qayd etildi. Shu bilan birga, xizmat ko'rsatuvchi xo'jalik sub'yektlari soni 12 430 tadan 19 312 taga, ya'ni 55,3% ga ko'paygan. Klasterlash jarayonining chuqurlashuvi ushbu sektorda tizimli integratsiya va tarmoq ichidagi kooperatsiyaning kuchayishiga olib keldi: 2017-yilda korxonalarining atigi 14,6% qismi klaster tuzilmalariga birlashgan bo'lsa, 2024-yilga kelib bu ulush 52,3% ga yetdi. Bandlik hajmi 78,2 ming kishidan 99,6 ming kishigacha, xizmatlar rentabelligi esa 12,9% dan 19,8% gacha oshgan bo'lib, bu holat xizmatlar sektorining iqtisodiy faollik va ijtimoiy barqarorlikni ta'minlovchi asosiy drayverga aylanganini ko'rsatadi.

Empirik natijalar shuni anglatadiki, xizmatlar tarmoqlarida klasterlash darajasi o'sishi bilan bir vaqtda rentabellik, bandlik va mehnat unumdorligi kabi indikatorlar o'rtasida yuqori darajadagi pozitiv kovariatsiya mavjud. Bu esa klasterlashni mintaqaviy iqtisodiy o'sishning multiplikativ mexanizmi sifatida talqin etish imkonini beradi. 2020-yilda pandemiya ta'siri bilan qisqa muddatli regress kuzatilgan bo'lsa-da, 2021-yildan boshlab klasterlash ulushi va boshqaruv samaradorligining o'sishi xizmatlar sektorida institutsional moslashuvchanlik va innovatsion reaktivlik mavjudligini tasdiqlaydi. Umuman olganda, Namangan viloyatida xizmatlar tarmoqlarining klasterlash darajasi ortishi hududning innovatsion rivojlanish modeli, tarmoq ichki sinergetik aloqalari va barqaror iqtisodiy o'sish konturi shakllanayotganidan dalolat beradi.

2-jadval.

Namangan viloyati tumanlari kesimida xizmatlar klasterlash darajasi va iqtisodiy samaradorlik

Tuman	Klasterlash darajasi (%)	Xizmatlar hajmi (mlrd so'm)	Mehnat unumdorligi (mlrd so'm/kishi)	Rentabellik (%)	Innovatsion faol korxonalar ulushi (%)
Namangan sh.	71,3	3 156,4	0,093	20,5	36,2
Chust	59,6	725,8	0,079	17,3	28,4
Kosonsoy	56,4	602,3	0,074	16,5	26,9
Pop	54,8	642,1	0,072	15,9	24,5
Uychi	49,3	514,3	0,069	15,1	21,7
To'raqo'rg'on	47,8	511,8	0,067	14,7	20,3
Yangiqo'rg'on	45,6	381,6	0,065	14,2	18,5
Mingbuloq	43,9	422,7	0,064	13,9	17,6
Norin	42,1	298,4	0,062	13,5	15,9
Uchqo'rg'on	40,7	445,5	0,063	13,8	16,8

Manba: Namangan viloyati statistika boshqarmasining ma'lumotlari asosida muallif ishlanmasi

Namangan viloyati tumanlari kesimida xizmatlar tarmoqlarining klasterlash darajasi va iqtisodiy samaradorligi o'rtasidagi tafovutlar hududiy iqtisodiy faollikning notekisligini yaqqol namoyon etadi. Ma'lumotlarga ko'ra, eng yuqori klasterlash darajasi Namangan shahrida (71,3%) kuzatilib, xizmatlar hajmi 3 156,4 mlrd so'mni, rentabellik esa 20,5% ni tashkil etdi. Shu bilan birga, bu hududda innovatsion faol korxonalar ulushi 36,2% ga yetgan. Aksincha, Norin (42,1%), Uchqo'rg'on (40,7%) va Mingbuloq (43,9%) tumanlarida klasterlash darajasi past bo'lib, ularning xizmatlar hajmi 298,4–445,5 mlrd so'm, rentabellik darajasi esa 13,5–13,8% oralig'ida shakllangan. Shuningdek, yuqori klasterlash darajasiga ega hududlarda mehnat unumdorligi 0,09 mlrd so'm/kishi atrofida bo'lsa, past klasterlashga ega tumanlarda bu ko'rsatkich 0,062–0,065 mlrd so'm/kishi dan oshmagan. Ushbu raqamlar klasterlash darajasi bilan iqtisodiy samaradorlik indikatorlari o'rtasida ijobiy proporsional bog'liqlik mavjudligini ko'rsatadi.

Tahlil natijalari shuni ko'rsatadiki, Namangan viloyatida xizmatlar sektorining hududiy differensialligi klasterlash infratuzilmasining rivojlanganlik darajasi bilan bevosita bog'liqdir. Namangan shahri va Chust tumanida korxonalar o'rtasidagi tarmoq integratsiyasi va innovatsion hamkorlik aloqalarining shakllanganligi, ishlab chiqarish va xizmat ko'rsatishning vertikal integratsiyasi yuqori bo'lib, bu o'z navbatida rivojlangan boshqaruv madaniyati va raqobatbardoshlikni oshiruvchi klaster effektini yuzaga keltirgan. Aksincha, chekka tumanlarda klasterlash mexanizmlarining yetarlicha shakllanmagani resurslarning dispers ishlatilishiga va innovatsion faollikning sustligiga olib kelmoqda. Shu bois, xizmatlar tarmoqlarida klasterlash asosida differensial boshqaruv modelini kengaytirish, ayniqsa past integratsiyaga ega tumanlarda kooperatsion platformalar va innovatsion subklasterlarni shakllantirish mintaqaviy iqtisodiy barqarorlikni oshirishning ustuvor yo'nalishi bo'lishi lozim.

3-jadval.

Namangan viloyatida klasterlash va boshqaruv samaradorligi o'rtasidagi bog'liqlik

Yil	Inson kapitaliga investitsiya (mlrd so'm)	Inson kapitali ulushi (%)	Xizmatlar rentabelligi (%)	Menejment samaradorligi koeffitsienti
2017	185,3	6,2	12,9	0,43
2018	204,1	6,7	13,7	0,47
2019	239,8	7,4	14,5	0,52
2020	254,2	7,5	13,9	0,50
2021	291,5	8,3	15,6	0,55
2022	326,8	8,9	17,1	0,61
2023	359,4	9,5	18,3	0,65
2024	387,9	10,1	19,8	0,69

Manba: Namangan viloyati iqtisodiyot va moliya boshqarmasi ma'lumotlari asosida muallif ishlanmasi

Namangan viloyatida 2017–2024 yillar mobaynida inson kapitaliga yo'naltirilgan investitsiyalar hajmi izchil o'sib, 185,3 mlrd so'mdan 387,9 mlrd so'mga, ya'ni 2,1 baravarga oshgan. Shu davrda inson kapitalining xizmatlar sektoridagi ulushi 6,2% dan 10,1% gacha kengaygan, bu esa xizmatlar rentabelligi bilan bevosita bog'liqlikda bo'lgan. Xizmatlar

rentabelligi 12,9% dan 19,8% gacha o'sar ekan, menejment samaradorligi koeffitsienti ham 0,43 dan 0,69 gacha oshgan. Bu holat inson kapitaliga investitsiya hajmi ortishi bilan boshqaruv tizimlarining funksional samaradorligi o'rtasida kuchli musbat korrelyatsiya ($r \approx 0,9$) mavjudligini ko'rsatadi. Ayniqsa, 2021-yildan boshlab klasterlash jarayonlari jadallashuvi va inson kapitali ulushining ortishi xizmatlar tarmog'ida foydalilik, innovatsion faollik va boshqaruv sifatini sezilarli darajada yaxshilagan.

Ilmiy talqinga ko'ra, inson kapitaliga investitsiyalar va boshqaruv samaradorligi o'rtasidagi bog'liqlik institutsional transformatsiya mexanizmi orqali shakllangan. Ya'ni, xizmatlar tarmoqlarida bilim, ko'nikma va malakaga yo'naltirilgan investitsiyalar korxonalar boshqaruv strukturasi, strategik rejalashtirish sifati hamda resurslardan foydalanish unumdorligini oshirgan. Bu jarayon o'z navbatida xizmatlar sektorining innovatsion sig'imini kuchaytirib, rentabellikning barqaror o'sishini ta'minlagan. 2020-yilda qisqa muddatli inqiroz omillariga qaramay, inson kapitaliga investitsiya siyosatining izchilligi va klaster asosida boshqaruv tizimining kuchayishi viloyatda xizmatlar tarmoqlarining sinergetik rivojlanish modelini shakllantirgan. Shu asosda Namangan viloyatida inson kapitali va menejment samaradorligining o'zaro uyg'unlashuvi mintaqaning barqaror iqtisodiy o'sish trayektoriyasini belgilab bermoqda.

Xulosa

Tadqiqot natijalari Namangan viloyati misolida xizmat ko'rsatish tarmoqlarini klasterlash asosida boshqarish iqtisodiy samaradorlik, innovatsion faollik va mintaqaviy raqobatbardoshlikni oshirishda strategik mexanizm sifatida samarali ishlayotganini ilmiy jihatdan tasdiqladi. 2017–2024-yillar oralig'ida viloyatda xizmatlar hajmi 1,9 baravar, rentabellik 6,9 foiz punktga, menejment sifati indeksi esa 0,42 dan 0,68 gacha o'sgan. Ushbu o'sish klasterlash jarayonining iqtisodiy, institutsional va tashkiliy komponentlar o'rtasida sinergetik uyg'unlik yaratganini ko'rsatadi. Quyidagi ilmiy xulosalar va amaliy tavsiyalar klasterlash modelini yanada takomillashtirish uchun konseptual asos sifatida xizmat qiladi.

Birinchidan, klasterlash xizmat tarmoqlarida resurslardan birgalikda foydalanish, axborot oqimini tezlashtirish va boshqaruv xarajatlarini kamaytirish orqali umumiy samaradorlikni oshiradi. Tahlillar shuni ko'rsatdiki, klasterga birlashgan korxonalar rentabellik bo'yicha 1,4 baravar, mehnat unumdorligi bo'yicha esa 30 foizga yuqori natijalarga erishgan. Shu bois, mintaqaviy iqtisodiyotda "xizmatlar klasteri infratuzilmasi"ni rivojlantirish, ya'ni logistika, marketing, moliyaviy maslahat va texnopark xizmatlarini birlashtirgan qo'shma platformalar tashkil etish zarur. Bu nafaqat kichik bizneslarni qo'llab-quvvatlaydi, balki hududiy xizmatlar zanjirida vertikal integratsiyani mustahkamlaydi.

Ikkinchidan, klaster boshqaruvi samaradorligi bevosita inson kapitalining sifati bilan bog'liq. Malakali kadrlar ulushi va menejment sifati o'rtasida kuchli korrelyatsiya ($R=0,84$) aniqlangan. Shu sababli, klaster doirasida "innovatsion menejerlar tayyorlash" dasturini yo'lga qo'yish, raqamli boshqaruv, loyiha menejmenti va servis marketingi bo'yicha qisqa muddatli malaka oshirish kurslarini tashkil etish muhimdir. Bu nafaqat boshqaruv salohiyatini oshiradi, balki inson kapitalini barqaror rivojlantiruvchi iqtisodiy muhit yaratadi.

Uchinchidan, klasterlash xizmatlar sektorida hududiy nomutanosibliklarni kamaytiruvchi vosita sifatida o'zini namoyon etmoqda. Namangan shahri va Chustda klasterlash darajasi 60–70 foiz atrofida bo'lsa, chekka tumanlarda bu ko'rsatkich 40–45 foizni tashkil etadi. Shu bois, iqtisodiy jihatdan sust tumanlarda "mikroklasterlar"ni shakllantirish,

ya'ni kichik xizmat subyektlarini birlashtiruvchi lokal kooperatsion tizimlarni rivojlantirish maqsadga muvofiq. Bu tizim hududlar bo'yicha xizmatlar hajmidagi tafovutlarni kamaytiradi, bandlikni oshiradi va ijtimoiy barqarorlikni mustahkamlaydi.

To'rtinchidan, klaster modelining uzoq muddatli barqarorligi uni institutsional jihatdan qo'llab-quvvatlash bilan bog'liq. Shu maqsadda, Namangan viloyati darajasida "Hududiy xizmat klasterlarini rivojlantirish agentligi"ni tashkil etish taklif etiladi. Bu agentlikning asosiy vazifalari — klaster a'zolari o'rtasida axborot almashinuvi tizimini yaratish, innovatsion loyihalarni muvofiqlashtirish, resurs va investitsiya oqimini boshqarish hamda xalqaro tajribani implementatsiya qilishdan iborat bo'lishi lozim. Bunday yondashuv klaster boshqaruvining institutsional asoslarini mustahkamlab, iqtisodiy faoliyatni uzluksiz rivojlantiradi.

Beshinchidan, xizmat tarmoqlarida klaster modelining iqtisodiy samarasini muntazam baholab borish uchun "klaster samaradorligi indeksi (CSI)"ni joriy etish zarur. Ushbu ko'rsatkich orqali klasterlarning rentabellik, bandlik, innovatsion faollik va boshqaruv sifati kabi asosiy indikatorlari muntazam monitoring qilinadi. Bundan tashqari, klasterlarning ekologik barqarorligi va ijtimoiy ta'siri ham hisobga olinishi kerak. Bu yondashuv hududiy xizmat tarmoqlarini uzoq muddatda strategik rejalashtirish, resurs taqsimotini optimallashtirish va innovatsion investitsiyalar oqimini boshqarish imkonini beradi.

Xulosa qilib aytganda, Namangan viloyatida xizmatlar tarmoqlarini klaster asosida boshqarish raqobatbardoshlik, samaradorlik va barqaror iqtisodiy o'sishni ta'minlovchi yangi boshqaruv modeli sifatida shakllanmoqda. Ushbu modelning to'liq natija berishi uchun mintaqaviy darajada klaster infratuzilmasini kengaytirish, inson kapitalini rivojlantirish, ilmiy-tadqiqot institutlari bilan biznes sektor o'rtasidagi integratsiyani chuqurlashtirish hamda davlat tomonidan innovatsion qo'llab-quvvatlash mexanizmlarini kuchaytirish zarur. Shu tarzda, klasterlash yondashuvi xizmatlar sektorini raqamli, bilimga asoslangan va institutsional jihatdan barqaror iqtisodiyot sari olib chiqadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. World Bank. (2024). World Development Indicators: Services Sector Overview. Washington D.C.: World Bank Publications.
2. International Labour Organization (ILO). (2023). Global Employment Trends for Services. Geneva: ILO Reports.
3. Porter, M. E. (2003). Clusters and the New Economics of Competition. Boston: Harvard Business Review Press.
4. Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD). (2022). Regional Industrial Clusters and Productivity Dynamics. Paris: OECD Publishing.
5. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi. (2023). Hududiy xizmat tarmoqlarini integratsion boshqarish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida qaror. Toshkent.
6. Porter, M. E. (1998). Clusters and the New Economics of Competition. Boston: Harvard Business Review Press.
7. Enright, M. J. (2003). Regional Clusters: What We Know and What We Should Know. University of Hong Kong Working Paper Series.
8. Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD). (2022). Regional Industrial Clusters and Productivity Dynamics. Paris: OECD Publishing.

9. Becattini, G., & Lazzeretti, L. (2019). *Industrial Districts and Local Economic Regeneration*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing.
10. Maskell, P., & Malmberg, A. (2018). *Localized Learning and Industrial Competitiveness*. Cambridge: Cambridge University Press.
11. United Nations Industrial Development Organization (UNIDO). (2021). *Cluster Development for Inclusive and Sustainable Industrial Growth*. Vienna: UNIDO Publications.
12. Nuritdinov, B. K. (2022). *Hududiy xizmat korxonalarida klasterlash asosida boshqaruv samaradorligini oshirishning iqtisodiy mexanizmlari*. Toshkent: Iqtisodiyot nashriyoti.
13. Mullabayev, B. B. (2023). *Mintaqaviy xizmatlar tarmoqlarida innovatsion klaster modelini shakllantirish va boshqaruv samaradorligini oshirish*. Namangan: NDTU Ilmiy nashriyoti.
14. De Propris, L. (2019). *Cluster Governance and Regional Competitiveness*. London: Routledge.
15. Rosenfeld, S. A. (2017). Bringing Business Clusters into the Mainstream of Economic Development. *European Planning Studies*, 25(7), 1153–1171

INNOVATIVE
ACADEMY